

De sociale (o)missie

HETTI WILLEMSE

Wederkerigheden van ruimtelijke ordening, stedenbouw en architectuur en sociale infrastructuur

10

VITALE STAD
MEI 2004

Er is voor de sociale pijler en het publieke domein veel meer winst te halen uit de ruimtelijke pijler en vice versa. Papier is geduldig, stenen laten zich stapelen, mensen leven of laten zich leven. Het publieke domein is een terrein dat nadrukkelijker inclusief de sociale component en effecten moet worden beschouwd bij de ruimtelijke planvorming. Dit is thans des te dringender, omdat vooral op het terrein van de gezondheidszorg, het welzijn en de maatschappelijke participatie de wetgeving – en daarmee de rollen, posities en verantwoordelijkheden van partijen – nogal ingrijpend gaan veranderen. En wel zodanig dat de gemeenten vanaf 2006 veel meer taken gaan krijgen.

Er zijn tal van sociologische en demografische onderzoeksrapporten geschreven, maar bruikbare tools voor de relatie naar de ruimtelijke component zijn schaars. In stedenbouwkundige en bestemmingsplannen is vaak uitvoerig onderzocht en beschreven hoe het moet met de aantallen woningen en van welk type, over de verkeersstromen en het verkeers- en vervoersplan, het milieu, de economie. Maar bij de paragraaf over de sociale pijler treffen we meestal als titel 'voorzieningen' aan en volgen er in algemene bewoordingen wat beschrijvingen over gezondheidszorg, onderwijs, kinderopvang en sport en worden er aantallen vierkante meters genoemd. Anders dan bij de ruimtelijke of economische aspecten is ook onduidelijk wat het sociale kost, wat je ervoor krijgt en of het haalbaar is. Bovendien is het niet helder wie waarvoor verantwoordelijkheid draagt en wie welke bevoegdheden heeft. De projectleider van

een gebied weet vaak niet precies wie de ware onderhandelingspartner is. Bovendien heeft hij te maken met een groot aantal organisaties. Voor elke aparte onderaantal of voorzieningen te classificeren functie is een ander de gesprekspartner. De gezamenlijke belangen en mogelijkheden in de ruimtelijke ordening en stedenbouw zijn onvoldoende bekend en worden onvoldoende uitgenut. Daar komt nog bij dat woningcorporaties, projectontwikkelaars of de infrastructuur met het bouwen of het aanleggen van wegen hun *core business* in het ruimtelijke, de stenen hebben. Die van organisaties in het sociale domein ligt bij de mensen, de samenleving. Bovendien zijn deze organisaties in financieel opzicht sterk afhankelijk van anderen, waardoor de plannen vaak meer onzekerheid kennen, en dat maakt het er niet gemakkelijker op. Aan de andere kant kun je vaststellen dat de gemeente de sociale component in het

ruimtelijke orderingsproces anders behandelt dan bijvoorbeeld andere voorzieningen ten nutte van het algemene belang, zoals wegen, groen en waterpartijen. Voor deze voorzieningen wordt de financiële haalbaarheid doorberekend, maar voor het sociale veld gebeurt dat niet.

Sociale checklist

Het sociale domein wordt vaak eng opgevat. Meestal blijft men steken in wat goede, maar niet concrete bedoelingen, vaak met een ad-hoc karakter, voor zorg, onderwijs, kinderopvang en sport. Terwijl dit domein breder is. Ook leefbaarheid, wijkgevoel, binding en veiligheid horen erbij. Met de term *civil society* kun je deze thema's dekken. In het sociale domein lijkt het nodig het wiel iedere keer opnieuw uit te vinden, waarbij de kans op succes ongewis is. Er zijn geen instrumenten ontwikkeld om de effecten van sociale functies in relatie tot de ruimtelijke pijler te meten en om te bewerkstelligen dat sociale en fysieke maatregelen elkaar versterken. Daarom blijven veel mogelijkheden onbenut. De vraag dringt zich op of veel van de investeringen in de ruimtelijke ordening de toets van sociale duurzaamheid wel kunnen doorstaan. Voorbeelden van wijken waar dit de afgelopen decennia duidelijk niet het geval was, zijn er te over. In Amsterdam de Bijlmermeer en de Westelijke Tuinsteden en in Utrecht Zuilen, maar zo heeft vrijwel elke stad zijn voorbeeld. En voor al die wijken zijn grootscheepse vernieuwingsplannen in uitvoering. Maar ook bij de nieu-

we Vinex-wijken en voor de steden op het 'nieuwe land' – zoals Almere en Lelystad – moeten wij voor de sociale duurzaamheid vrezen, omdat er een te eenzijdige gerichtheid op de woningbouwproductie is. Mogelijk zijn vanuit de gehanteerde afschrijvingstermijnen de woningen in de naoorlogse wijken al te vervangen, maar de kosten die gemaakt zijn om de sociale problematiek van veel van deze wijken te beheersen, zijn dan niet meegerekend. Door onderlinge kruisbestuiving van de ruimtelijke en sociale pijler zijn betere, toekomstbestendigere en duurzamere wijken te bouwen. Het is daarbij van belang ervaring en een systematische aanpak op te slaan in een gezamenlijke werkmethode. Een checklist met sociale aspecten kan deze aanpak ruggengraat geven ten bate van zowel de efficiency en transparantie in het planproces, als ten behoeve van de kwaliteit, duurzaamheid en het maatschappelijke rendement van de gepleegde investeringen in de steden en in de openbare ruimte.

Om het wat concreter te maken, volgen hier enkele globale suggesties voor zo'n checklist. Wat is het verwachte effect van het voorgestelde stedenbouwkundige plan en de voorgestelde woningbouw op de demografische samenstelling naar leeftijd, huishoudingen, sociaal-economische kenmerken en opleidingsachtergronden? Wat zijn de effecten op de gezondheid, het vrijetijdspatroon, de veiligheid, de samenlevingsopbouw en maatschappelijke participatie? Op welke wijze is nagegaan of de inrichting van de openbare ruimte, de woningen, de winkels en andere voorzieningen bereikbaar en toegankelijk zijn voor gehandicapten en ouderen? Waar is dat niet en wel het geval? Wat heeft onderzoek onder de verschillende demografische bevolkingsgroepen opgeleverd ten aanzien van wat zij in de wijk wenselijk en nodig achten? En op welke wijze is daaraan tegemoet gekomen? Is nagegaan welke samenwerking tussen instellingen ten behoeve van de verschillende doelgroepen mogelijk is en welke resultaten dat oplevert in de wijk?

Nieuwe rol gemeente

De noodzaak van een dergelijke sociale checklist wordt des te dringender als de plannen van de staatssecretaris van VWS doorgaan en de gemeenten vanaf 2006 veel meer taken krijgen op het terrein van zorg en welzijn. De AWBZ wordt opgeschoond en samen met de Wet Voorzieningen Gehandicapten (WVG) en de Welzijnswet opgenomen in een nieuwe wet, de Wet Maatschappelijke Ondersteuning. De nieuwe rol die gemeenten daarin krijgen, is mede ingegeven door de gedachte dat de regie beter in één hand kan zijn, namelijk die van de gemeente. Die regie heeft onder meer betrekking op het realiseren van het beleid van scheiden van wonen, zorg en dienstverlening/welzijn; de afstemming tussen volkshuisvesting en de inrichting van de openbare ruimte; en op het entameren van de *civil society*. Het debat moet aangezwengeld worden om in de ruimtelijke ordening en stedenbouw de sociale dimensie van meet af aan generiek te integreren en financieel te vertalen. In de traditie van de Woningwet, die

immers ook de verbetering van de sociale en hygiënische situatie van de bevolking als vertrekpunt had, moet een richtinggevend instrumentarium worden ontwikkeld om leefbaarheid, veiligheid, wijkgevoel en binding plus andere sociale aspecten van meet af aan duidelijker mee te nemen. We moeten wijken bouwen waar je graag wilt wonen en graag wilt blijven wonen, waar je je thuis en veilig voelt. De gemeenten moeten zich op deze nieuwe rol gaan voorbereiden, de kansen die deze rol hen biedt met beide handen aangrijpen en de dialoog met sociaal én ruimtelijk aangaan.

Een expertmeeting over het thema, georganiseerd door de Amsterdamse Raad voor de Stadsontwikkeling vindt plaats op 17 juni 2004. Voor deelname kunt u mailen naar info@publicarea.nl of b.huls@gisar.amsterdam.nl

Hetti Willemse is sociaal geograaf en directeur van Publicarea, adviesbureau voor samenwerkingsprocessen in het publieke domein (www.publicarea.nl). Zij is tevens lid van de Amsterdamse Raad voor de Stadsontwikkeling.